

А. В. Стілл,
аспірант кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0002-1355-2539

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.18.120

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

A. Still,
Postgraduate student of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF SOCIO-ECONOMIC SECURITY AT THE REGIONAL LEVEL

Обґрунтовано сутність соціально-економічної безпеки, що складається в єдності необхідних умов життєдіяльності суспільства в двох взаємозалежних аспектах: соціальному (проявляється в підвищенні рівня життя населення, всебічний розвиток людського капіталу, зростанні якості середовища проживання, створення умов, що пом'якшують міжетнічні та міжнаціональні протиріччя) та економічному (проявляється загалом у здатності економіки забезпечити процес відтворення незалежно від зовнішніх впливів, в розвитку галузей і виробництв, що визначають зростання національного добробуту).

Виділено види соціально-економічної безпеки, що визначають сталий розвиток країни та її регіонів: 1) оборонна; 2) соціально-демографічна; 3) економічна; 4) фінансова; 5) екологічна; 6) інноваційна; 7) продовольча; 8) дорожньо-транспортна; 9) енергетична; 10) інституційна, пов'язана зі створенням і функціонуванням організаційних структур, законів і правил поведінки, що забезпечують ефективну участь у глобалізації та інформатизації економіки, інноваційну та ділову активність, міжфірмове, міжнаціональне, міжрегіональне та міждержавне співробітництво в поліпшенні якості економічного зростання.

The analysis shows that simply the production of the maximum number of goods for a long time does not guarantee the economic security of society. The very term "economic security" is insufficient when looking at developed countries. You can import technology, investment, etc., and some time to progress technologically (and this despite the fact that imports already imply a certain degree of dependence, the question is only to the extent of its criticality), but if in parallel with these processes or at certain times in society elements such as social instability, national conflicts, and the weakness of state institutions are introduced, a prosperous country is unlikely to be created, and hopes for stable economic growth will also have to be broken. Therefore, we note once again that based on the importance of the social factor, it would be more comprehensive to determine the socio-economic security of society (country, region).

It is established that the essence of socio-economic security of the region is, first of all, to ensure socio-economic development of the region in order to achieve economic progress, improve the quality and standard of living of the population on the basis of available resource opportunities in the region. It should be borne in mind that the socio-economic security of the region is always an assessment category that characterizes the state of the socio-economic system of the region, its stability and stability, as well as the degree of its protection primarily from external threats.

Socio-economic security of the region is directly related to regional opportunities for growth, namely production, labor, scientific and technical, demographic, labor, natural resources, organizational, agricultural, recreational, environmental and other resources.

Substantiated that the socio-economic security of the region consists in the unity of the necessary conditions of society in two interrelated aspects: social (manifested in improving living standards, comprehensive development of human capital, increasing the quality of living environment, creating conditions to mitigate interethnic and interethnic contradictions) and economic (manifested in general in the ability of the economy to ensure the process of reproduction independently of external influences, in the development of industries and industries that determine the growth of national welfare): 1) defense; 2) socio-demographic; 3) economic; 4) financial; 5) ecological; 6) innovative; 7) food; 8) road transport; 9) energy; 10) institutional, related to the creation and functioning of organizational structures, laws and rules of conduct that ensure effective participation in globalization and informatization of the economy, innovation and business activity, inter-firm, international, interregional and interstate cooperation in improving the quality of economic growth.

*Ключові слова: забезпечення, економічна безпека, публічне управління, соціальна безпека, регіон.
Key words: software, economic security, public administration, social security, region.*

ВСТУП

Проблеми забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах глобальних технологічних, політичних і соціальних перетворень набувають все більшої актуальності. Регіональний аспект соціально-економічної безпеки необхідно розглядати в плані реалізації цілей та завдань державної регіональної політики, в якій повинні бути відображені роль і місце окремих регіонів у забезпеченні загальнонаціональних інтересів у соціально-економічній сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у дослідженні теоретичних основ щодо забезпечення соціально-економічної безпеки на регіональному рівні внесли відомі вітчизняні вчені, а саме: Бондаревська О.М., Гбур З.В., Драган О.І., Іляш О.І., Кальницька М.А., Копитко М.І., Вінчук М.В., Верескля М.Р., Ольшанська О.В., Проскура В.Ф., Жуков С.А. та інших науковців. Аналіз попередніх досліджень та публікацій з зазначеної проблематики свідчить про те, що авторами, як правило, досліджувалися тільки окремі аспекти соціальної та економічної безпеки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретичних основ забезпечення соціально-економічної безпеки на регіональному рівні.

РЕЗУЛЬТАТ

Неоднозначність термінологічної трактування ("економічна безпека", "соціальна безпека", "соціально-економічна безпека") і підходів до визначення понятійного апарату викликали різноманіття підходів вчених до дослідженню даної тематики. Так, економічна безпека в наукових роботах трактується наступним чином.

"Під економічною безпекою регіону розуміється сукупність умов і факторів, що характеризують поточний стан економіки, стабільність, стійкість і посту-

пальність її розвитку. Безпека не може розглядатися ізольовано і вимагає взаємодії: стійкість — безпека — розвиток через призму сфер життєдіяльності (економічна, екологічна та соціальна)" [1].

Наприклад, на думку Проскура В.Ф. та С.А. Жукова, економічна безпека загалом — це здатність національної економіки забезпечити необхідний рівень по ефективності задоволення суспільних потреб як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні. Іншими словами, на думку вченого, економічна безпека — це сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють ефективному, динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що гарантує захист від різного роду загроз [10].

Зазначимо, що в 2021 р. в Україні вперше на законодавчому рівні з'явилося визначення поняття "економічної безпеки", а саме "економічна безпека — це стан економіки, за якого досягаються основні національні економічні інтереси. Основними національними економічними інтересами є забезпечення економічної стійкості, високої конкурентоспроможності української економіки у світовому економічному середовищі та досягнення на цій основі високих стандартів якості життя населення, тобто стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями — напрям розвитку та безпековий напрям" [9].

На основі наведених визначень можна виділити такі основні ключові поняття економічної безпеки: незалежність економічної політики держави від впливу ззовні, ефективність розвитку економічної системи країни, стійкість і конкурентоспроможність національної економіки, захист національних, державних, громадських та особистих інтересів людини і громадянина. На наш погляд, найбільш повне визначення економічної безпеки, засноване на комбінації існуючих підходів, дає Гбур З.В., згідно з яким "безпека економічна — стан економіки і виробничих сил суспільства, що забезпечує

сталий соціально-економічний розвиток країни, підтримання необхідного рівня національної безпеки держави, а також належного рівня конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальної конкуренції" [2].

Економічна і соціальна безпека населення визначається станом, що забезпечує захист життєвих інтересів і соціальну захищеність особистості. Економічна безпека і соціальна безпека — тісно взаємопов'язані між собою категорії. На думку Копитко М.І., Вінчук М.В., Верескля М.Р., "соціальне" представляє собою безпосереднє вираження "спільності" людської життєдіяльності... в яких утворюється взаємозв'язок і взаємозалежність між людьми. Феноменами соціальної реальності виступають соціальна дія і соціальна взаємодія, на основі яких виникають соціальні спільності й системи. А виникаючі в таких випадках стійкі зв'язки між елементами соціальної системи трактуються як соціальні відносини" [7].

В останні роки різними авторами запропонована низка визначень категорії "соціальна безпека". Так, Кальницька М.А. наголошує, що "соціальна безпека — сукупність заходів щодо захисту інтересів країни і народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення та соціалізації населення" [6]. Іляш О.І. визначає "соціальна безпека зумовлює якість життя людини в суспільстві і являє собою комплексне поняття, яке включає як сукупність цивільних прав і свобод, так і ряд аспектів, пов'язаних зі здоров'ям, екологією тощо" [5].

Таким чином, соціальна безпека — це стан соціальної сфери, яка забезпечує гідну якість життя населення шляхом підвищення рівня продуктивності праці людей, фізичної та майнової безпеки населення, соціальної інфраструктури, навколишнього середовища, задоволеності людей працею й своїм життям. Так, заходи забезпечення економічної та соціальної безпеки населення спрямовані на захист не тільки матеріальних, а й духовно-моральних інтересів.

Відмітимо, що саме в сукупності поняття "економічної й соціальної безпеки" дають загальну характеристику даної економічної категорії. Представники регіональної економічної науки підкреслюють, що, "поперше, економічна і соціальна безпека повністю відображає рівень економічного і соціального розвитку країни. По-друге, категорія економічної й соціальної безпеки розглядається як гарантія і ступінь задоволення необхідних матеріальних і духовних потреб населення. По-третє, економічна і соціальна безпека, як державна гарантія, визначається не тільки обсягами грошових і натуральних доходів населення, але і наявністю впорядкованого житла, роботи за інтересами, рівнем споживання матеріальних і духовних благ (рівнем добробуту населення). Дуже важливо, що ця категорія визначається ступенем реалізації свободи у виборі професії та гідної роботи кожної працездатної людини в реалізації здібностей до праці.

Категорія економічної й соціальної безпеки виражається в єдності чотирьох основних сфер: економічної, соціальної, демографічної та духовної та визначається в гарантованому задоволенні соціально-економічних інтересів і підвищенні якості життя населення.

Така категорія розкривається в системі показників соціально-економічних відносин і продуктивних сил. Одноразово система економічної та соціальної безпеки створює умови для організації процесу попередження загроз і виключення можливих ризиків в забезпеченні гарантованої системи життєзабезпечення населення.

Данилов-Даттян В.І., Лосев К.С. визначають соціально-економічну безпеку країни та її регіонів в сучасних умовах як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що забезпечують сталий розвиток суспільства і підвищення якості життя його членів. Стійкість розвитку економіки і соціальної сфери філософи визначають як гармонійне природно-громадське, доцільно підтримуване і направляється розвиток, а економісти — як стабільний і збалансований розвиток, що зберігає навколишнє середовище і забезпечує безперервний прогрес суспільства. Обидва ці підходи розглядають суспільство як соціоекосистему, що синтезує антропоцентричний і біосфероцентричний початок, що передбачає комплексне вирішення проблем соціально-економічної безпеки (задоволення матеріальних і соціальних потреб нинішнього і майбутніх поколінь) зі збереженням біосфери як основи життєвого простору [3].

Слід враховувати, що соціально-економічна безпека регіону завжди виступає якоюсь оціночною категорією, яка характеризує стан соціально-економічної системи регіону, її стійкість і стабільність, а також ступінь її захищеності насамперед від зовнішніх загроз.

Соціально-економічна безпека регіону — здатність економіки регіону створювати умови для інтенсивного виробництва і підвищення соціального благополуччя населення, впливати на стабілізацію економічних внутрішньо регіональних та міжрегіональних відносин, зміцнювати самостійність у вирішенні локальних питань [4].

Ольшанська О.В. зазначає, що соціально-економічна безпека регіону — це не тільки захищеність регіональних інтересів, але і готовність та здатність відповідних інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримка соціально-політичної стабільності суспільства [8].

Отже, суть соціально-економічної безпеки регіону полягає, перш за все, в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону з метою досягнення економічного прогресу, підвищення якості та рівня життя населення на основі наявних у регіону ресурсних можливостей. Соціально-економічна безпека регіону безпосередньо пов'язана з регіональними можливостями для росту, а саме виробничими, трудовими, науково-технічними, демографічними, трудовими, природно-ресурсними, організаційними, аграрними, рекреаційними, екологічними та іншими ресурсами.

У сучасних умовах можна виділити 10 видів соціально-економічної безпеки, що визначають сталий розвиток країни та її регіонів: 1) оборонна; 2) соціально-демографічна; 3) економічна; 4) фінансова; 5) екологічна; 6) інноваційна; 7) продовольча; 8) дорожньо-транспортна; 9) енергетична; 10) інституційна, пов'язана зі створенням і функціонуванням організаційних структур, законів і правил поведінки, що забезпечують ефективну участь у глобалізації та інформатизації економіки, інноваційну та ділову активність, міжфірмове, міжна-

ціональне, міжрегіональне та міждержавне співробітництво в поліпшенні якості економічного зростання.

Зазначимо, що як економічна, так і соціальна безпека в кожному регіоні можуть мати свої особливості. Так, найбільш значущими з цих особливостей в сфері економіки є такі:

- ліберальна економічна система з досить жорстким законодавчим регламентуванням;

- розвинена промисловість — структура її така, що дозволяє виробляти практично все, аж до висотехнологічної продукції (наприклад, авіатехніка, атомна енергетика), причому, що важливо, не по ліцензії, а що передбачає наявність передісторії розвитку конкретних галузей, своїми силами;

- науково-технічний і технологічний рівень — про нього можна сказати те ж саме, що і про промисловість (вони взаємопов'язані), масштаби і області НДДКР визначаються скоріше фінансовими і загальноекономічними обмеженнями, ніж неможливістю їх проведення;

- розвинений аграрний сектор — не в сенсі його конкурентоспроможності, а в сенсі його рівня щодо здатності забезпечувати населення країни продуктами харчування, тобто відносна продовольча незалежність.

У соціальній сфері до загальних основних особливостей цієї групи відносяться:

- демократичний устрій суспільного устрою і правової системи;

- відсутність внутрішньодержавних серйозних соціальних конфліктів протягом тривалого періоду часу (іншими словами можна назвати такий стан національною єдністю);

- високий рівень освіти і його відносна доступність для всіх категорій населення;

- забезпеченість населення необхідними соціальними і матеріальними благами, мінімальний рівень бідності.

Перераховані економічні та соціальні особливості, на наш погляд, вказують на те, що досягнення економічної безпеки неможливо без визначених соціальних умов. У свою чергу соціальні умови дозволяють також реалізувати наявний економічний потенціал. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що по суті безпеки, так само, як і у всіх економічних явищах і процесах, тісно переплітаються економічні і соціальні аспекти, і, ймовірно, правильніше було б говорити не про економічну, а про соціально-економічну безпеку.

Всі перераховані моменти взаємозалежні один від одного, і насправді складно визначити, які з них у процесі історичного розвитку йдуть попереду інших або мають більше значення в кожен конкретний момент історії тих чи інших країн. Але, прогресуючи більш-менш одночасно по всіх цих напрямках, ці країни, якщо і не самостійно, то в різних союзах з іншими країнами і групами держав, домоглися в певному сенсі економічної незалежності від решти світу. І навпаки, решта світу прогресує завдяки їм, так як з розвинених країн йде потік товарів, технологій (коли створюються виробництва в країнах третього світу, причому неважливо в даному випадку, що це не новітні технології, але виникає питання, а чи були б вони доступні країнам третього світу без такого роду експорту розвиненими країнами), система освіти розвинених країн частково працює і на третій світ). Така позиція дозволяє, принаймні нині, відчутно

впливати на багато проблем світового масштабу, не допускаючи або зменшуючи зовнішні економічні та інші загрози своїм національним інтересам до прийнятного рівня, як заходами на основі економічної переваги, так і, наприклад, військового характеру, базою для чого є потужна економіка і суспільство загалом.

Проведений аналіз показує, що просто виробництво максимальної кількості благ протягом тривалого часу ще не гарантує економічної безпеки суспільства. Недостатнім виявляється при погляді на розвинені країни і сам термін "економічна безпека". Можна імпортувати технології, інвестиції тощо, і певний час прогресувати технологічно (і це при тому, що імпорт вже передбачає певний ступінь залежності, питання тільки в самій мірі, в її критичності), але якщо паралельно з цими процесами або в окремі періоди часу в суспільство привносяться такі елементи, як соціальна нестабільність, національні конфлікти, слабкість державних інститутів, створити процвітаючу країну навряд чи вдасться, а з надіями на стабільність економічного зростання теж доведеться розлучитися. Тому, ще раз зазначимо, що виходячи із значущості соціального фактора більш всеосяжним було б визначення соціально-економічної безпеки суспільства (країни, регіону).

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, соціально-економічна безпека регіону складається в єдності необхідних умов життєдіяльності суспільства в двох взаємозалежних аспектах: соціальному (проявляється у підвищенні рівня життя населення, всебічний розвиток людського капіталу, зростанні якості середовища проживання, створення умов, що пом'якшують міжетнічні та міжнаціональні протиріччя) та економічному (проявляється загалом у здатності економіки забезпечити процес відтворення незалежно від зовнішніх впливів, в розвитку галузей і виробництв, що визначають зростання національного добробуту).

ВИСНОВКИ

1. Отже, суть соціально-економічної безпеки регіону полягає передусім у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону з метою досягнення економічного прогресу, підвищення якості та рівня життя населення на основі наявних у регіону ресурсних можливостей. Соціально-економічна безпека регіону безпосередньо пов'язана з регіональними можливостями для росту, а саме виробничими, трудовими, науково-технічними, демографічними, трудовими, природно-ресурсними, організаційними, аграрними, рекреаційними, екологічними та іншими ресурсами.

2. У сучасних умовах можна виділити 10 видів соціально-економічної безпеки, що визначають сталий розвиток країни та її регіонів: 1) оборонна; 2) соціально-демографічна; 3) економічна; 4) фінансова; 5) екологічна; 6) інноваційна; 7) продовольча; 8) дорожньо-транспортна; 9) енергетична; 10) інституційна, пов'язана зі створенням і функціонуванням організаційних структур, законів і правил поведінки, що забезпечують ефективну участь у глобалізації та інформатизації економіки, інноваційну та ділову активність, міжфірмове, міжнаціональне, міжрегіональне та міждержавне співробітництво в поліпшенні якості економічного зростання.

Література:

1. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 24 (2). С. 54—57.
2. Гбур З.В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 81—86.
3. Данилов-Даттян В.И., Лосев К.С. Экологический вызов и устойчивое развитие. — М., 2000. С. 13.
4. Драган О.І. Соціально-економічна безпека: конспект лекцій. К.: НУХТ, 2013. 114 с.
5. Іляш О.І. Принципи побудови індикаторів соціальної безпеки. Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону. 2011. № 1. С. 72—75.
6. Кальницька М.А. Структура соціальної безпеки та динаміка її показників в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 25 (2). С. 66—71.
7. Копитко М.І., Вінічук М.В., Верескля М.Р. Економіко-математичні методи та моделі в системі зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. № 2. С. 302—312.
8. Ольшанська О.В. Регіон як просторова соціально-економічна система. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 117. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3731/1>
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року": Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
10. Проскура В.Ф., Жуков С.А. Формування засад забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону, підприємства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. Вип. 2. С. 299—307.

References:

1. Bondarevska, O.M. (2017), "Economic security of regions in the system of economic security of the state", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 24 (2), pp. 54—57.
2. Hbur, Z.V. (2017), "Economic security as one of the components of ensuring the national security of Ukraine at the present stage", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 81-86.
3. Danylov-Datt'ian, V.Y. and Losev, K.S. (2000), *Ekolohycheskyj vyzov u ustojchyvoe razvytye [Environmental challenge and sustainable development]*, Moscow, Russia.
4. Drahan, O.I. (2013), *Sotsial'no-ekonomichna bezpeka [Socio-economic security]*, NUHT, Kyiv, Ukraine.
5. Iliash, O.I. (2011), "Principles of construction of social security indicators", *Aktual'ni problemy ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku rehionu*, vol. 1, pp. 72—75.
6. Kal'nyts'ka, M.A. (2017), "The structure of social security and the dynamics of its indicators in Ukraine",

Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, vol. 25 (2), pp. 66—71.

7. Kopytko, M.I., Vinichuk, M.V. and Vereskliya, M.R. (2017), "Economic and mathematical methods and models in the system of strengthening the social component of economic security of Ukraine", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*, vol. 2, pp. 302—312.

8. Ol'shans'ka, O.V. (2011), "The region as a spatial socio-economic system", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, [Online], vol. 117, available at: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3731/1>. (Accessed 24 Aug 2021).

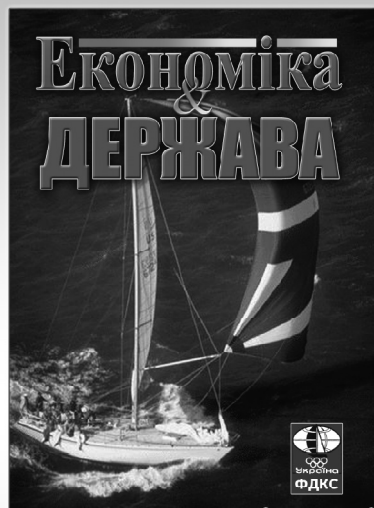
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), *The Law of Ukraine "On public-private partnership"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed 29 August 2013).

9. The President of Ukraine (2021), *The Decree "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine"*, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> (Accessed 24 August 2021).

10. Proskura, V.F. and Zhukov S.A. (2011), "Formation of principles of ensuring economic security at the level of the state, region, enterprise", *Naukovyj visnyk L'vivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 2, pp. 299—307.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2021 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

наукове фахове видання України
З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності – **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73